

Wij constateren dat de standaardwerken voor Nederlandse kerkgeschiedenis van de negentiende eeuw⁷ aan de I.Z. weinig aandacht besteden. De auteurs beschouwden haar blijkbaar niet als behorend tot de kerkgeschiedenis in eigenlijke zin; de wijsgerig-dogmatische inzichten en kerkpolitieke ontwikkelingen leken belangrijker.

Verhoudingsgewijs hebben slechts H. Berkhof-O. J. de Jong in hun *Geschiedenis der kerk*⁸ en S. D. van Veen in zijn *Eene eeuw van worsteling*⁹ aan de I.Z. recht gedaan. Vooral S. D. van Veen verschaft een overvloed aan informatief materiaal; een kritische evaluatie ontbreekt echter en de beschrijving richt zich voornamelijk op hetgeen zich buiten onze grenzen afspeelde.

Welk beeld zich van de I.Z. gevormd heeft kan men aflezen uit de gebrekkige samenvatting van haar evangelisatiewerk die J. C. Hoekendijk en J. M. van Veen in *Encyclopedie van het Christendom* geven¹⁰. Gelukkig zijn er ook andere definities; bij de bespreking van de theologische betekenis verderop in dit artikel worden de belangrijkste vermeld.

Er bestaan enkele handzame, verantwoorde overzichten vanwaaruit het veld van onderzoek verkend kan worden.

Als eerste wetenschappelijke studie diende zich de dissertatie aan van L. Heldring, *Inwendige Zending en Gemeente*, Leiden 1877. De promotus toont degelijk onderzoek verricht te hebben. Hij schreef over de kenmerken van de I.Z., haar grenzen, de oorzaken en de relatie tot de kerken. Hij gebruikte als belangrijkste bron het tijdschrift *De Vereeniging: Christelijke Stemmen*, dat van 1847 tot 1875 onder redactie van zijn vader Ottho Gerhard Heldring was verschenen, van 1872 tot 1875 met Ph. J. Hoedemaker als mederedacteur. Het jaartal van verschijnen duidt echter reeds aan dat het boek alleen over de beginperiode handelt.

Meer dan een halve eeuw na L. Heldring heeft O. Norel karakter en taak van de I.Z. beschreven in *Getuigen en redden*, Zutphen z.j. [1933]. 'Grepn uit de geschiedenis' ontbreken in dit boek niet, maar beschouwingen overheersen. Voor concrete gegevens over

7. Zij worden besproken door A. de Groot, 'Van Reitsma tot Rasker', in *DNK* 6, 7-19.

8. Nijkerk 1973⁸. De eerste druk, op naam van H. Berkhof, dateert uit 1941.

9. Groningen 1904. Zie 720-783.

10. Protestants deel, Amsterdam - Brussel 1955, 342.